

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

مجلة كلية الإلهيات في جامعة بينكول

Bingol University
Journal of Theology Faculty

ISSN: 2147-0774

Cilt: V | Sayı: 9 | Yıl: 2017/1

Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (BÜİFD), yılda iki kez
25 Haziran/25 Aralık basılı yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir.

Bu dergi ulusal ve veri indeksleri ile atf dizin tarafından
taranmaktadır.

BÜİFD dergisinde yayımlanan yazıların bilimsel ve hukukî sorumluluğu
yazarlarına aittir.

Yayımlanan yazıların bütün yayın hakları yayıncı kuruluşa ait olup, izinsiz,
kısmen veya tamamen basılamaz, çoğaltılamaz ve elektronik ortama aktarılamaz.

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Cilt: V, Sayı: 9, yıl: 2017/1

ISSN: 2147-0774

Sahibi / Owner / المشرف العام /
(Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Adına)
(On Behalf of Bingol Universty Theology Faculty)
Prof. Dr. Hakan OLGUN

Editör / Editor / رئيس التحرير
Yrd. Doç. Dr. Thamer HATAMLEH
Editör Yardımcıları / Assistants / مساعداو رئيس التحرير
Arş. Gör. Hüsnü TURGUT
Arş. Gör. Eyüp SEVINÇ
Arş. Gör. Muhammed ASLAN

Yazı İşleri Müdürü / Editor in Chief
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Şirin AYIŞ

Baskı Yeri ve Tarihi / Publication Place and Date
25 Haziran 2017

Kapak ve Sayfa Tasarımı
Şemal Medya Tasarım Ofisi
semalmedya@gmail.com

Baskı / Printing
Enes Basın Yayın ve Matbaacılık Ltd. Şti.
Litros Yolu, Fatih İş Merkezi No: 12/210
Topkapı / İstanbul - Tel: 0212 501 47 63

BİNGOL UNIVERSITY
JOURNAL OF THEOLOGY FACULTY

Volume: V, Issue: 9, Year: 2017/1

Yayın Kurulu / Editorial Board
Prof. Dr. Hakan OLGUN
Prof. Dr. Orhan BAŞARAN
Doç. Dr. Mustafa KIRKIZ
Doç. Dr. Nusretin BOLELLİ
Doç. Dr. Ousama EKHTIAR
Yrd. Doç. Dr. Muhammed ÇETKİN
Yrd. Doç. Dr. Murat KAYA
Yrd. Doç. Dr. Abdunasır SÜT
Yrd. Doç. Dr. İsmail NARİN
Yrd. Doç. Dr. Muhittin ÖZDEMİR
Yrd. Doç. Dr. Emrullah ÜLGEN
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Şirin AYIŞ
Yrd. Doç. Dr. Bedrettin BASUĞUY

Yazışma Adresi / Corresponding Adress
Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
12000 BİNGÖL
Tel: +90 (426) 2160005 -Fax: +90 (426) 2160035

Elektronik Posta / E-Mail
bingolilahiyatdersisi@hotmail.com

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. İbrahim ÇAPAK (Bingöl Üniversitesi) Prof. Dr. Abdülaziz BEKİ (Sebahattin Zaim Üniversitesi) Prof. Dr. Abdurrahman ACAR (Dicle Üniversitesi) Prof. Dr. Abdülaziz BAYINDIR (İstanbul Üniversitesi) Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN (İstanbul Üniversitesi) Prof. Dr. Ali AKYÜZ (Marmara Üniversitesi) Prof. Dr. Bilal AYBAKAN (İbn Haldun Üniversitesi) Prof. Dr. Cafer Sadık YARAN (On Dokuz Mayıs Üniversitesi) Prof. Dr. Cemalettin ERDEMCİ (Siirt Üniversitesi) Prof. Dr. Erkan YAR (Fırat Üniversitesi) Prof. Dr. Faruk BEŞER (Marmara Üniversitesi) Prof. Dr. Fethi Ahmet POLAT (Muş Alparslan Üniversitesi) Prof. Dr. Fuat AYDIN (Sakarya Üniversitesi) Prof. Dr. Giyasettin ARSLAN (Fırat Üniversitesi) Prof. Dr. Halit ÇALIŞ (Necmettin Erbakan Üniversitesi) Prof. Dr. Hayati AYDIN (Yüzüncü Yıl Üniversitesi) Prof. Dr. Hüseyin HANSU (İstanbul Üniversitesi) Prof. Dr. İbrahim YILMAZ (Atatürk Üniversitesi) Prof. Dr. İlyas ÇELEBİ (İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi) Prof. Dr. Mehmet ERDEM (Fırat Üniversitesi) Prof. Dr. M. Halil ÇİÇEK (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi) Prof. Dr. M. Mahfuz SÖYLEMEZ (İstanbul Üniversitesi) Prof. Dr. M. Sait ŞİMŞEK (Necmettin Erbakan Üniversitesi) Prof. Dr. Mehmet KUBAT (İnönü Üniversitesi) Prof. Dr. Muhammed ÇELİK (Dicle Üniversitesi) Prof. Dr. Musa Kazım YILMAZ (Harran Üniversitesi) Prof. Dr. Musa YILDIZ (Gazi Üniversitesi) Prof. Dr. Mustafa AĞIRMAN (Atatürk Üniversitesi) Prof. Dr. Nurettin CEVİZ (Gazi Üniversitesi) Prof. Dr. Osman GÜRBÜZ (Atatürk Üniversitesi) Prof. Dr. Osman TÜRER (Kilis 7 Aralık Üniversitesi) Prof. Dr. Ömer Mahir ALPER (İstanbul Üniversitesi) Prof. Dr. Ömer PAKIŞ (Hakkâri Üniversitesi) Prof. Dr. Reşat ÖNGÖREN (İstanbul Üniversitesi) Prof. Dr. Sahip BEROJE (Yüzüncü Yıl Üniversitesi) Prof. Dr. Mehmet KATAR (Ankara Üniversitesi) Prof. Dr. Şaban Ali DÜZGÜN (Ankara Üniversitesi) Prof. Dr. Şamil DAĞCI (Ankara Üniversitesi) Prof. Dr. Şehmus DEMİR (Atatürk Üniversitesi) Prof. Dr. Şuayip ÖZDEMİR (Amasya Üniversitesi) Prof. Dr. Vecdi AKYÜZ (Marmara Üniversitesi) Prof. Dr. Yusuf Ziya KESKİN (Harran Üniversitesi) Prof. Dr. Eyyüp TANRIVERDİ (Dicle Üniversitesi) Prof. Dr. Necmettin GÖKKIR (İstanbul Üniversitesi) Doç. Dr. Abdurrahman ATEŞ (İnönü Üniversitesi) Doç. Dr. Metin YİĞİT (Dicle Üniversitesi).

Sayı Hakemleri / Referee Board of Thisissue

Prof. Dr. Orhan BAŞARAN (Bingöl Üniversitesi), Prof. Dr. Osamah Ali AL-FAKEER (Yarmouk University/Ürdün), Prof. Dr. Nurettin TURGAY (Dicle Üniversitesi), Prof. Dr. Abdullah AL-RABABAH (Naif Arab University for Security Sciences/Suudi Arabistan), Prof. Dr. İbrahim YILMAZ (Atatürk Üniversitesi), Doç. Dr. Mustafa KIRKIZ (Bingöl Üniversitesi), Doç. Dr. Ousama EKHTIAR (Bingöl Üniversitesi), Doç. Dr. Nasser İbraheim Fadel AL-BANNA (Al-İmam Mohammad Ibn Saud Islamic University/ Suudi Arabistan), Doç. Dr. Mustafa ÖNCÜ (Dicle Üniversitesi), Doç. Dr. Enes ERDİM (Fırat Üniversitesi), Doç. Dr. Metin YİĞİT (Dicle Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. İsmail NARİN (Bingöl Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Bedri ASLAN (Batman Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Muhittin ÖZDEMİR (Bingöl Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Maysoon MARAZIQ (Tayba University/Suudi Arabistan), Yrd. Doç. Dr. Bedrettin BASUĞUY (Bingöl Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Ömer TOKUŞ (Bingöl Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. İbrahim USTA (Bingöl Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Mahmoud Mohammad QADDOM (Bartın Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Cengiz MÜRSELOV (Bingöl Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Abdunasır SÜT (Bingöl Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Muhammad Noor YOSUF (İnönü Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Faisal AL-JAWABRAH (Al-İmam Mohammad Ibn Saud Islamic University/ Suudi Arabistan), Yrd. Doç. Dr. Vezir HARMAN (Namık Kemal Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. M. Cüneyt GÖKÇE (Harran Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Marwan AL-RAYAHNAH (Mothah University/ Ürdün), Yrd. Doç. Dr. Melek BAĞCI (Bingöl Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Emannullah POLAT (Bingöl Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Firas AL-SHAYEB (Yarmouk University/Ürdün), Yrd. Doç. Dr. Muzaffer ÖZLİ (Fırat Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Yusuf AYDOĞDU (Bingöl Üniversitesi), Öğr. Gör. Aslam JANKIR (Mardin Artuklu Üniversitesi).

İsa Nasıl Tanrı Oldu?

Richard E. Rubenstein, (terc: Cem Demirkan),
Gelenek Yayınları, İstanbul 2004, 219 s.

İbrahim USTA*

Uzun süredir George Mason Üniversitesi Uyuşmazlık Çözümü ve Kamu İşleri bölümü Profesörü olan Richard E. Rubenstein bu eserde tarihi olaylar çerçevesinde ve kendi gözlemleriyle İsa peygamberin insanlıktan tanrılaşma sürecine giden yolu ve bu yolun merhalelerini anlatmaya çalışmıştır. Musevi asıllı olan Richard E. Rubenstein meslek hayatının büyük bir bölümünü sosyal meselelerde şiddet konusuna ayırmış, dini çatışmanın nedenlerini ve insanların bunu hangi yöntemlerle çözmeye çalıştıklarını anlamak için İsa'nın nasıl Tanrı olduğu konusunu araştırmaya başlamıştır. Richard E. Rubenstein İsa'yı tanrılaştırılma süresini bölüm-bölüm ele almış ve olaylar eşliğinde anlaşılır bir şekilde aktarmaya çalışmıştır.

Rubenstein'in kaleme aldığı bu eser, dini bir ihtilafı anlatıyor gibi görünse de, aslında bir dinin yeniden oluşturulmasını tarihi ve siyasi yönden ele alarak anlatmaktadır. Kilisede İsa'nın Tanrı olmadığına rahatlıkla söylenebildiği bu süreçte, din adamlarının ve imparatorlukların İsa Tanrı olmakla kalmamış, Tanrı da İsa olmuştur. Bu süreç maddi, manevi, sosyal ve siyasi türlü zorluklarla tamamlanmıştır. 4.yüzyılda yaşanan bu süreçte, İsa son kez insan olarak ele alınmış ve tanrılaştırılmasındaki aşamalar anlatılmıştır. Gü-

* Yrd. Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arap Dili Belagatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi (iusta@bingol.edu.tr)

nümüzde dindar bir Hıristiyan İsa'nın Tanrı olduğundan ne kadar eminse, 4. yüzyılda bu durum o kadar şüpheliydi. Günümüz Hıristiyanlarının inandığı şey Tanrı'nın vahyettiği şey değil 4. yüzyıl Roma'sının oluşturduğu şeydir. Başka bir tabirle; Hıristiyanlık, tarihe tek tanrılı bir din olarak girmiş ve teslis olarak bilinen Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'tan oluşan bir Tanrı inancına sahip devlet dini olarak çıkmıştır.

Gelenek yayınları arasında 2004 yılında Cem Demirkan tercümesiyle okuyucunun beğenisine sunulan bu eserin orijinal ismi: "When Jesus Became God: The Struggle to Define Christianity During the Last Days of Rome" (İsa Tanrı Olduğunda: Roma'nın Son Günlerinde Hıristiyanlığı Tanımlama Mücadelesi)" şeklinde olup; okuyucunun dikkatini çekmek için "İsa Nasıl Tanrı Oldu?" adıyla tercüme edilmiştir.

Eserin 21-38. sayfa aralığında bulunan bölümünde, sürekli isyanlar çıkan İskenderiye'de bir olayı anlatmaktadır: İskenderiye'de diğer olaylardan farklı olarak bu olayda gruplar birbirleriyle çatışmamış, kalabalığın nefretini kazanmış olan üç kişi (ikisi devlet görevlisi diğeri ise İskenderiye Başpiskoposu Kapadokyalı Georgios) için birlik olmuş hapishaneye saldırmıştır. Arius'a karşı Athanasios taraftarlarının çıkardığı bu olay Georgios ve yanındakilerin ölümüyle sonuçlanmıştır. Bu olay, dini çatışmaların Roma dünyasında ne boyutlara ulaştığını gözler önüne sermektedir. Rubenstein bu bölümde Gregorios'un tartışmalardaki saplantılı yönü ile tespitlerini anlatmaktadır.

Eserin 39-58. sayfa aralığında bulunan bölümünde ise, Roma imparatorluğunun kaybetmiş olduğu gücünü geri kazanmak için Hıristiyanlığın etkisiz hale getirilme çalışmaları anlatılmaktadır. Roma tarihinde ilk kez topraklarının büyük bir kısmı düşman tarafından kuşatılmış ve Doğu Akdeniz Pers tehdidi altındayken bu durumdan İmparator Diocletianus ve Galerius sayesinde kurtulmuştur. Pagan dininin hâkim olduğu Roma'da kutlamalar başlamış, Antakya'nın koruyucu tanrısı olan Apollo tapınağında ayinler düzenlenmiş, Rahipler hem Perslere karşı kazanılan zafere şükretmek hem de Apollo'dan geleceğe karşı kehanette bulunmalarına yardımcı olmasını istemek için kurbanlar kesmişlerdir. Yapılan ayinler anormal sonuçlar ortaya çıkarmış, bu sonuçların sebebi araştırılmış ve Ayinlerden anormal sonuçların çıkması, ayin sırasında bazılarının haç işareti yapılmasıyla alakalandırılmıştır. Ayrıca bu bölümde Diocletianus'un, imparatorluğun eski gücüne kavuşabilmesi için farklı inançlardan arınıp tek çatı altında toplanması gerektiğini düşünerek Hıristiyanlara karşı harekete geçmesi gibi konular anlatılmıştır.

Eserin 59-74. sayfa aralığında bulunan bu bölümde ise, Diocletianus'un başlatmış olduğu yeniden yapılanma sürecinin Hıristiyanlığın refaha ulaşmasını sağlaması ve ortaya çıkan yeni problemler anlatılmaktadır. Yeniden yapılanma süreci sonucunda Hıristiyanlık refaha ulaşmış, fakat İsa'nın yaratılışı ve ilahi yönü tartışma konusu haine gelmiş ve bunun sonucunda çok büyük görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Rubenstein, Hosius'un bilgilerinden yararlanarak Arius ve Piskopos Aleksandros'un çatışmasını tarihi bir süreç olarak ele almıştır. İsa'nın Tanrı veya Tanrı'nın bir parçası olup olmadığı tartışılmış ve çeşitli konsiller oluşturulmuştur.

Eserin 75-90. sayfa aralığında bulunan bu bölümde, İznik'te toplanan, Arius ihtilafı ve büyüyen Kilisenin başını ağrıtan diğer meselelerin tartışıldığı bir konsil anlatılmaktadır. İznik (Nikea) konsili o tarihe kadar Kilise liderlerinin katıldığı en büyük toplantıdır. Çoğunluğunu Doğulu ve bir kısmını da Batılı piskoposların oluşturduğu bu konsil yaklaşık 250 kişinin katılımı ile evrensel bir nitelik taşımaktadır. Kaesereali Eusebios'un başkanlık yaptığı bu konsilde ağırlıklı olarak İsa'nın Tanrı olup olmadığı tartışılmış ve nihayetinde İsa'nın ilahi bir varlık olduğu fikri Kilisenin itikadi görüşü ortak bir temele oturtulmuştur.

Eserin 91-105. sayfa aralığında bulunan bu bölümde; özellikle İznik konsilinden sonra düzenlenen eğlence ve oluşturulan ahlaki kurallar anlatılmaktadır. Antik çağın fiziksel ve duyuşsal inancın yerine, insan iradesinin gücüne inanılan bir anlayış benimsenmiş ve bu düşünce İsa'nın tanrısallığı konusunda Arius inancına destek olmuştur. Nitekim ahlaki kurullarla birlikte düşünce sınırlandırılmış ve kişi düşüncesinden dolayı rahatlıkla kâfir sayılıp sürgün edilebilir hale gelmiştir.

Eserin 107-120. sayfa aralığında bulunan bu bölümde; Athanasios'un görevini kötüye kullanması ve kutsallara saygısızlığına dair şikâyetleri içeren başlıklar mevcuttur. İmparator Costantine'nin ülkenin başkentini Constantinopolis'e taşınması sırasında Arius ve yandaşları isyan ederek, bazı bölgeleri kontrol altına almışlardı. Tüm bu kargaşalara rağmen Piskopos Athanasios ise bölgesinde terör estiriyor, görevini kötüye kullanıyordu. Hakkında yapılan suçlamalar nedeniyle mahkûm edilme kararı çıkmış bunun üzerine Athanasios bölgeyi terk etmiş, taraftarlarının yardımıyla ayakta kalmaya çalışmıştır. Emirlerine uymayan Papaz Ischyras'ı dövdürmüş, kilisesindeki mobilyalara zarar verip kutsal kadehin kırılmasına neden olmuştur.

Athanasios'un hakkındaki suçlamalar artmış ve toplanan Tire konsilinde aforoz kararı çıkartılmıştır.

Eserin 121-138. sayfa aralığında bulunan bu bölümde, Arius ve Costantine'nin ölümü, Arius ve Arius karşıtları arasındaki tartışmalar ve bu tartışmalar sonucu Doğu-Batı ayrılığının oluşumu anlatılmaktadır. Kaçak Athanasios affedilmesi için imparatora yalvarmış, Tire konsilinin adil olmadığını söyleyerek kararların tekrar gözden geçirilmesini istemiştir. Konsil üyelerinin toplanması kararlaştırılmış, bu sırada Athanasios imparatorla tartışmış ve yapmış olduğu saygısızlık yüzünden tekrar sürgün edilmiştir. Athanasios'un yokluğunda Arius gücüne güç katmış ve tam Hıristiyan cemaatine kabul edilmek üzereyken ölmüştür. Ardından imparator Costantine'nin ölümü ve sonrasında tahtın varisleri arasındaki kanlı mücadele anlatılmıştır.

Eserin 139-155. sayfa aralığında bulunan bu bölümde, Costantine'nin ölümünden sonra bölünen imparatorluk, Doğu imparatorluğunun nasıl güçlendiği ve Batı'ya karşı tutumu anlatılmaktadır. Doğu İmparatorluğu Costantius tarafından yönetilmekte olup Arius taraftarıyken, Batı imparatorluğu Costans tarafından yönetilmekte ve Costans Athanasios'a taraftar olmaktadır. Doğu aşırı Ariusçu, Batı aşırı Athanasiosçuydu. Zamanla Doğu ve Batı'nın bu kadar zıt olması iç savaşlara neden olmuş başta bu iç savaşlar yüzünden Doğu kilisesinin güç kaybetmesi, sonra devletin dine olan etkisinden dolayı Doğu kilisesinin eski gücüne geri kavuşması anlatılmıştır.

Eserin 157-174. sayfa aralığında yer alan bu bölümde Costantius'un Doğu ve Batı'yı tek bir çatı altında toplama çalışmaları ve sonuçta amacına ulaşarak tüm imparatorluğun tek hâkimi olması anlatılmaktadır. İmparatorun siyasi politikası ve etkisiyle Doğu imparatoru Costantius daha fazla güçlenmiş, Ariusçu Hıristiyan sayısı giderek artmıştır. Batı imparatoru Costans'ın olumsuz kişiliği itibarının sarsılmasına, halkın güvenini kaybetmesine neden olmuş, bu durum Doğu'nun daha da güçlenmesine yardımcı olmuştur. Zayıflayan Batı imparatoru Costans'ın ölümüyle Doğu ve Batı imparator Costantius'un eline geçmesi ve Costantius'un Arius karşıtlarına karşı hareketi detaylı bir şekilde anlatılmıştır.

Eserin 175-189. sayfa aralığında bulunan bu bölümde, imparator Costantius'un yerine geçen Julianus'un, Roma'yı eski gücüne kavuşturmak için Pagan dinine dönme çalışmaları ve nasıl başarısız olduğu, Hıristiyan dünyasının Teslis düşüncesine ulaşma aşamaları anlatılmaktadır. İmpara-

tor Costantius'un askerleri tarafından, Batının Augustus'u olarak yeğeni Sezar Julianus getirilmesi ve Julianus'un Doğuyu ele geçirme hareketleri, Roma'nın Hıristiyanlıkla değil Paganlıkla eski gücünü kazanması için yaptığı çalışmalar anlatılmaktadır. Julianus Hıristiyanlığı iç savaşa sürüklerken Athanasios üslubunu değiştirerek Hıristiyanlığı tek çatı altına toplama(göz boyama amacıyla) çalışmalarına başlamış ve başarılı da olmuştur. Hıristiyanlar arasında dostluk başlamış bu sırada imparator Julianus fetihlerle hızlı bir şekilde ilerlerken savaş esnasında hayatını kaybetmiş ve ölümüyle birlikte Paganlığa dönüş düşünceleri ok olup gitmiştir. Yapılan çalışmalarla Arius ve karşıtları bir araya toplanmış, fakat bu seferde Kutsal Ruh'un ne olduğu problemi ortaya çıkmış, çeşitli düşüncelerle bu problem çözülmüş ve ortaya çıkan Teslis inancıyla Hıristiyanlık, Yahudilik ve Pagan dininden tamamen ayrı bir din gelmiştir.

Son olarak eserin 191-206. sayfa aralığında bulunan bu bölümünde ise Athanasios'un ölümünden sonra piskopos seçilen Petrus'un Athanasios'un görevini devam ettirmesi, Ariusçu imparatorun siyasi kararları ve bu kararlar doğrultusunda yaşanan olaylar ve İmparatorun katledilmesi, Teslis inancının ilk kez bir devlet dini olarak kabul edilmesi anlatılmaktadır. Sınırları tehdit altında olan Roma'nın içinde bulunduğu durum halkı Teslis inancını kabule ve İsa'ya ibadet etmeye itmiştir. Kutsal Ruh'un tarifi yapılmış yapılan kon-sillerle Ariusçuluk yasaklanmış, Teslis inancı kabul edilmiş ve Hıristiyanlık Roma'nın resmi dini olarak kabul edilmiştir.